

! Kontakta kulturen: Mejla kultursidan dina synpunkter och tips på bevakningar, skriv till kultur@vk.se

Unik skildring om när fienden kom till Umeå

HISTORISK SKILDNING. Lars-Gunnar Olssons bok om en bortglömd dramatisk period i Umeås historia är intressant för fler än de historieintresserade, skriver Tom Juslin.

LITTERATUR

Lars-Gunnar Olsson Ryssten kommer!

Grafisk form: **Anna-Lena Edvardsson**
Illustrationer: **Annalena Magnusson Riteon**

HISTORIA. Det här blev en av de mest skräckfyllda dagarna i Umeås historia. Lördagen 18 september 1714 anföll ryska galärskepp från havet och staden plundrades och brändes ner. När budskapet om ryssarnas ankomst började cirkulera flydde stadsborna i panik och även de soldater som skulle försvara Umeå.

Det som kunde ha slutat i ett blodbad undveks därmed, men de materiella och känslomässiga skadorna blev omätbara.

Det har skrivits mycket om stadsbranden i Umeå 1888, då staden ödelades av brand, men däremot har beskrivningarna om händelserna 1714 varit knapphändiga. Fram till nu.

I en nyutkommen bok med titeln "Ryssten kommer!" skildrar filosofiemagistern i historia Lars-Gunnar Olsson, Umeå, det ödesdigra dygnet i september 1714 och den ryska armadans framfart före det.

Likaså följde ett utdraget efterspel och rannsaking där både landshövding Anders Erik Ramses och de militära befälhavarnas agerande ifrågasattes. Varför försvarades inte staden?

Upprinnelsen till angreppet mot Umeå är händelserna i det "Stora nordiska kriget", som började 1700, då alliansen Danmark-Norge, Sachsen-Polen och Ryssland förklarade det svenska stormaktsväldet krig.

Den ryske tsaren Peter den store såg sin chans att ta tillbaka kusten över Östersjön med offensiver både i Baltikum och Finland. En blodig uppgörelse vid Storkyro, fyra mil öster om Vasa i februari 1714 mellan svenska armén och ryssarna ledde till en stor, svensk förlust.

Samtidig förlorade svenska flottan ett slag vid Hangö udd i södra Finland vilket gjorde att

Kyrkan och länsresidenset klarade sig från branden 1714, men även de husen brändes ner vid senare ryska härjningar.

ILLUSTRATION: ANNALENA MAGNUSSON

Den ryska truppen kom i tre led mot Umeå. Den ena grupperingen följer strandkanten (1) in mot staden. Längs landsvägen (2) ses snart soldater komma marscherande förbi krigsmagasinen (3) och residenset (4) in i staden via Östra tullen (5). Över fälten norr om Pålackens stuga (6) och vidare runt staden norrifrån, går en tredje gruppering ända bort till Östen Jonssons kvarn (7).

ryssarna fick kontroll över farvattnen i Finlands och Ålands skärgård.

Den ryska marinen seglade norrut mot Vasa och generalmajor Alexanter Golowin, anslände till Holmöarna, där sju män tas till fånga som lotsar. Med deras hjälp tog sig skeppen sedan vidare mot Umeå.

Galärskeppen, anförda av generalmajor Alexander Golowin, anlände till Holmöarna, där sju män tas till fånga som lotsar. Med deras hjälp tog sig skeppen sedan vidare mot Umeå.

Klockan sex på morgonen 18 september hörs några kraftiga knallar från inloppet till Österfjärden i Holmsund, där två

svenska kanonslupar vaktade farvattnet in mot Umeå. Efter som Umeå hade fått information om den ryska närvaron i Kvarkenområdet hade beredskapen höjts. Omkring 400 soldater var satta i beredskap och vid Backens kyrka fanns en trupp med 270 bondesoldater.

Kanonskotten och vårdkasarna som tänts i skärgården skapade panik i Umeå. Staden hade då cirka 700 invånare. Landshövding Ramse försökte ridande till häst lugna befolkningen, men alla visste vilka grymhet ryssarna kunde åstadkomma. Redan tidigare hade nästan hela Österbotten tömts på folk på grund av deras bestia-

liska härjningar och cirka åttatusen flyktingar hade sökt sig över Kvarken. Många av dem bodde i Umeå. De hade berättat hur människor blivit lemlästade, fått sina ögon utstuckna, män som fått sina magar uppskurna och fyllda med krut och kvinnor sina sköten för att sedan sprängas i luften.

Umeåborna ville bort så fort som möjligt och många flydde, söderut och norrut och en del med sikte på lappmarken.

Militären under ledning av kapten Salomon Bohm förbereder mötet med fienden. Han skickar ut spaningspatruller och ställer upp manskapet vid Djupbäcken

på Öbacka för att "fächta som rediga karlar".

Men samtidigt hade landshövdingen påmint om en propå från kung Karl den tolfte om vid krigssituationer "der han ser fienden komma honom för stark så skall han i god tid draga sig undan och inte förspilla manskapet".

Det var just det som hände. När ryssarna seglat in i fjärden mot Umeå och landsatt sina trupper kom de marscherande i tre fronter med fara för att de svenska soldaterna skulle bli omringade. Den ryska truppen beräknades till 2 000 man medan svenskarna bara var 400 soldater. De hade dessutom stor brist på krigsmaterial. Varje soldat hade endast tolv kulor var.

Bondeuppbådet med 270 man, som funnits vid Backens kyrka, hade minskat kraftigt under nermarschen mot staden eftersom 150 bönder rymt.

Kapten Bohm beordrade därför reträtt för övriga soldattruppen, som skräckslagna tog sig upp till Backen, över älven och ner mot Nordmaling via riksvägen.

En del av stadens värdesaker hade hunnit räddas av borgarna själva på flykt eller av stadens ämbetsmän, men hela Umeå återfanns nedbränt. Ryssarna hade återvänt till sina skepp med krigsbyten vid midnatt.

Enda byggnaderna som inte hade brunnit var kyrkan och landshövdingens boställe, men de brändes ner vid de återkommande härjningar av ryska trupper de följande åren 1719, 1720 och 1721. Stora nordiska kriget fick ett slut först genom freden i Nystad 30 augusti 1721.

Lars-Gunnar Olsson uppger själv att han vill skildra sanningen om en bortglömd dramatisk period i Umeås historia. Boken "Ryssten kommer!" är en detaljrik och dramatisk skildring som är intressant för fler än de historieintresserade. Unika beskrivningarna från olika dokument och vittnesskildringar ger en bild av hur Umeå och livet i staden tedde sig vid början av 1700-talet, hur staden var uppbyggd och personer som bodde där, vilket kan ha ett stort intresse även för hembygds- och släktforskare.

TOM JUSLIN